

ראש השנה - "שלושה ספרים נפתחין" - זכרנו לחיים?

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

אמר רבי כרספדאי אמר רבי יוחנן: שלושה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינוניים. צדיקים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים - תלוין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים. זכו - נכתבין לחיים, לא זכו - נכתבין למיתה.

טור אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפב

במסכת סופרים (פי"ט) כשם שחתימתן של ר"ה ויה"כ משונה משאר ימים טובים כך תפלתן משונה ואין אומרים זכרנו בג' ראשונות וכתוב בג' אחרונות אלא בשני ימים טובים של ר"ה וביה"כ בלבד ובקושי התירו ע"כ וכבר נהגו לאמרו כל י' ימי תשובה ואדרבה תמהתי מעולם למה א"א ובכן תן פחדך כל עשיית דמ"ש זה התוספת שבברכת קדושת השם ממה שמוסיפין באבות וגבורות ושמעתי שיש מקומות שנוהגין לאומרו וכתב ר"י שאם לא אמר זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים שמחזירין אותו כמו בהמלך הקדוש ואם מסופק אם אמרו אם לא חוזר וכתב א"א הרא"ש ז"ל אני תמה למה מחזירין אותו כיון שאינו מוזכר בתלמוד דבהמלך הקדוש והמלך המשפט איכא פלוגתא ופסיק תלמודא דלא יצא אבל בזכרנו ומי כמוך אם תקנת גאונים היא לאומרו מנלן דמחזירין אותו אין זה משנה ממטבע ברכות כיון שאינו מוזכר בתלמוד ע"כ וכ"כ הרמב"ן ז"ל בשם הגאונים שאין מחזירין אותו בין יחיד בין ש"צ

תוספות מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב ד"ה ונחתמין לאלתר

וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי צדיקים חיים כלומר לחיי העולם הבא.

חדושי הר"ן מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

אלא עיקרן של דברים כמ"ש הרב ר' ישעיה הזקן ז"ל מטרונאי צדיקים ורשעים בדין זה קאמר שאותן בני אדם שזוכין בדין מחמת איזה זכות מיקרי הכא צדיקי' גמורים שצדיקים גמורים הם בדין זה ואף על פי שעונותיהן מרובין מזכותיהן לפי שמדתו של הקדוש ברוך הוא נותנת לשלם להם בעוה"ז אי זה זכות שעשו. וכן נמי שצדיקים שזכותיהן מרובין מעונותיהן כיון שהם מתחייבין בדין ואפי' מפני עבירה קלה שעשו לגבי דין זה רשעים גמורים מקרו וכדכתיב והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע דהיינו צדיק ורשע לאותו דבר ובינוניים היינו אותן בני אדם שמשפט שלהם מעוין ושקול בר"ה שהן תלוין ועומדים עד שהם מכריעים עצמם לזכות או לחובה מראש השנה ועד יום הכיפורים. וכן כתב הרמב"ן ז"ל בשער הגמול דצדיקים ורשעים ובינוניים דקאמרינן הכא בדין זה קאמרי' ומיהו הא דאמרו לקמן שלש כתות ליום הדין כו' הנהו צדיקים ורשעים כפי כל מעשיהם קאמרי':

מהרש"א [חדושי אגדות] מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

וע"כ הנראה בזה דודאי בצדיקים ורשעים גמורים קאיירי והיינו צדיקים שאין בהן רק שוגג שנקרא חטא כמפורש ביומא וכנאמר כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ר"ל דאפי' הצדיק יש בו חטא שוגג ורשעים היינו שיש בהן חטא פשע ומרד ובינוניים היינו שיש בהן חטא מזיד אבל לא מרד והוא מבואר כמ"ש בפ' מי שמתו דהצדיקים במיתתן נקראו חיים וההפך הרשעים בחייהן קרוין מתים שהצדיק שמת הוא חיותו לעוה"ב ומיתתו בעולם הזה כמ"ש אדם כי ימות באהל וגו' אינו רק במקרה וההיפך הרשעים חייהן בעולם הזה אינה אלא במקרה והיא מיתתן מוחלטת לעולם הבא והשתא ניחא דהצדיק ממש בין אם נגזר עליו שיחיה בשנה זו בין

שנגזר עליו שימות בשנה זו על מיעוט חטאו שבעולם הזה והוא חיותו בעוה"ב וההפך ברשע בין שנגזר עליו שימות בשנה זו ובין שנגזר עליו שיחיה בשנה זו כדי לקבל שכרו בעולם הזה זה היא מיתתו לעוה"ב ולזה כוונת התוס' שכתבו וכל זה דקרי הכא גבי רשעים מיתה וגבי צדיקים חיים כלומר לחיי עולם הבא עכ"ל

רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה ב

אדם שעונותיו מרובין על זכיותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר על רוב עונך, וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אובדת שנאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו', וכן כל העולם כולו אם היו עונותיהם מרובין מזכיותיהן מיד הן נשחתין שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם, ושקול זה אינו לפי מנין הזכיות והעונות אלא לפי גודלם, יש זכות שהיא כנגד כמה עונות שנאמר יען נמצא בו דבר טוב, ויש עון שהוא כנגד כמה זכיות שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות והוא היודע היאך עורכין הזכיות כנגד העונות.

+/השגת הראב"ד/ אדם שעונותיו מרובין על זכיותיו מיד הוא מת ברשעו. א"א לא כמו שהוא סובר שכשאמרו רשעים נחתמין לאלתר למיתה שמיד מתים, ואינו כן כי יש רשעים חיים הרבה אלא נחתמין לאלתר שלא ימלאו ימיהם שני הדור שנגזרו עליו, ועיקר דבר זה ביבמות (נ').+

חדושי אגדות [ספרי המהר"ל] מסכת ראש השנה דף טז עמוד ב

ואינו מדבר מן החיים מצד עצמו, וזה אמרם (ברכות י"ח א') הרשעים אפילו בחייהם נקראים מתים והצדיקים אפילו במיתתם נקראו חיים, ור"ל כי עיקר החיים הם החיים שבאים מן הש"י שהוא יתברך נקרא מקור החיים וממנו הוא החיים כי אין ראוי שיהי' נקרא חי רק כאשר החיות שלו מן מקור חיים, וכמו שיקראו המים מים חיים כאשר הם באים מן מקור אחד כדכתיב (במדבר י"ט) מים חיים אל כלי והם מים שבאים מן באר שיש לו מקור נובע והש"י הוא שנקרא מקור חיים לפי שהוא נצחי והחיים שבאים ממנו הם נקראים חיים, לפיכך רשעים אף בחייהם נקראים מתים ואף אם יש להם חיים אין חיותם בא ממקור חיים למה הדבר דומה לבור שיש בו מים הרבה ואין לבור מקור הרי זה לא נקרא חיים אבל הצדיקים שחיים שלהם מן הש"י נקראו אפילו במיתתם חיים למה זה [דומה] למעיין שיש לו מקור רחוק נובע ובא דבר שהוא חוצץ אותו מן המקור ודבר זה אינו אלא לפי שעה שלא נסתלק מן המעיין הזה שם מים חיים, כי בהתגבר המקור על דבר החוצץ יסולק החוצץ, וההפסק הזה אינו אלא לפי שעה, ומ"מ נשאר על המעיין שם מעיין חיים כיון שיש לו מקור בעצמו, וכן הצדיקים אשר יש להם דביקות בו ית' שהוא מקור חיים אף במיתתם נקראו חיים, כי סוף סוף יש להם דביקות במקור החיים, רק כי לפי שעה הטבע היה סותם המקור ונעשה חציצה בין הצדיק ובין המקור וזהו לפי שעה, עד כי הש"י יסלק החציצה הוא הטבע ויחיו המתים, ואף בזמן המיתה מצד שהם דבקים במקור חיים ואין החיים להם בפעל מ"מ הדביקות הוא חיים קצת, וכדכתיב (דברים ד') ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום, כלומר מצד הדביקות שאתם דבקים במקור החיים שאינו פוסק אתם חיים לעולמי עולמים, כמו היום שאתם חיים ואין המיתה של רשע ומיתה של צדיק שוה, כי המיתה של רשע מסולק לגמרי מן החיים כי נכרת ונפסק מן החיים, ואלו הצדיק הוא דבק בחיים אף במיתתו רק שאין החיים בפעל לגמרי, והבן אלו הדברים. ולכך אמר כי צדיקים גמורים נכתבין לחיים לגמרי בר"ה שיהיו דבקים במקור חיים ואלו רשעים נכרתו ממנו, וכל אשר אפשר בשום צד מגיע לו חיות מן הש"י ונותן לו חיים לשמור אותו בכל שעה כמו שאמרנו, וזה נקרא שנכתב לחיים, ואלו הרשע הפך זה שנכתב למיתה וכל אשר אפשר שיגיע לו במיתה שיש לו מלאכי חבלה מלויים אותו וכל אשר מגיע השעה שאין עומד לו מזלו, כי שעות הרבה יש, אז תצא לפעל הגזירה מן הש"י, סוף סוף הצדיק נכתב לחיים מן הש"י והרשע נכתב למיתה.